

DEZVOLTAREA SOCIO-ECONOMICĂ A SPAȚIULUI URBAN

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF URBAN SPACE

Prof.univ.dr. Roxana SARBU, ASE București

Prof.univ.dr. Florina BRAN, ASE București

Prof.univ.dr. Elvira NICA, ASE București

Conf.cercet.dr. Corneliu GUȚU, Academia de Studii Economice a Moldovei

ABSTRACT. Orașul este un „organism” care convertește materie primă, energie și informații, reacționează și se schimbă prin autoorganizare și mai ales prin organizare antropică-conștientă. Este un spațiu geografic special, alcătuit din elemente componente de naturi diferite (ecologice, demografice, tehnologice, arhitecturale etc.), între care se stabilesc relații, explicitate în fluxurile care transferă oameni, produse, materiale etc. și care intră în „dialog” cu ambientul său, realizează schimburi cu acesta.

Prin dezvoltarea sa economică, socială și teritorială influențează direct asupra spațiilor vecine; modifică comportamentul spațiului rural, duce la disoluția spațiului tradițional și uniformizează comportamentele; modifică specificul spațiului agricol prin consumul agroalimentar urban; determină tendințe de relocalizare a unor activități urbane în periurban sau rural. Însăși caracteristicile spațiului urban se schimbă: crește densitatea populației și construcțiilor, densitatea investițiilor pe unitate de suprafață crește considerabil, se conturează o adevărată „piață” a muncii în care cererea și oferta determină o anumită mobilitate profesională, dar și socială; se evidențiază, în timp, chiar o anumită segregare a habitatului (după clasa socială sau originea etnică), activităților și locurilor de muncă.

Caracterul „urban” al spațiului presupune deci atribute clare, cu efecte evidente asupra organizării acestuia: densitate mică, echipare tehnică și edilitară adecvată, diferențierea unor zone funcționale corespunzătoare multitudinii de funcții acumulate în timp etc.

INTRODUCERE

Tendința de organizare a spațiului urban a început să se contureze mai pregnant la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, când, prin dezvoltarea puternică a industriei și polarizarea fără precedent a forței de muncă, se diferențiază tot mai evident zonele rezidențiale și cele economice. Organizarea și amenajarea acestor spații pornește de la necesitatea adaptării lor la problemele ridicate de creșterea industrială și economică, în general. Necesitatea organizării spațiului urban derivă din dezechilibrul între spațiul suport și funcțiunile economic-sociale, obiectivul organizării constând în implantarea unei funcții noi într-un spațiu dat, proiectarea în spațiu a acestei funcții.

J. Labasse vorbește de o acțiune dublă a autorităților responsabile în organizarea spațiului urban: organizarea și amenajarea spațiului urban și frânarea extinderii lui la două niveluri: descentralizarea industrială și bonitarea terenurilor agricole.

Primele modele de organizare datează din perioada interbelică și generalizează unele trăsături morfologice ale orașelor. Ele pot fi grupate în mai multe categorii, din care trei prezintă o importanță mai mare:

- *modele descriptive (morfologice)* — care rețin principalele elemente ale structurii interne a orașelor;
- *modele explicative* — care, pentru a explica modul de structurare a spațiului urban, utilizează metode cantitative;
- *modele futuriste* — care încearcă să proiecteze pentru viitor anumite modele de dezvoltare a spațiului urban, modele bazate pe concepții ecologiste.

MODELE, METODEDE ȘI TEORII UTILIZATE ÎN ANALIZA ORAȘELOR

Modelul este definit drept o reprezentare matematică, logică sau mecanică a unei relații, teorii, proces, sistem sau secvențe de evenimente astfel conceput încât, prin utilizarea sa, să se constituie fie ca un mijloc de sintetizare a relațiilor complexe din lumea reală, fie ca un mod de ilustrare a unei teorii (B. Godall, 1997).

Modelul reprezintă o simplificare, o reflectare parțială a originalului, în scopul de a oferi date mai accesibile investigației teoretice au experimentale.

Modelele pot fi de mai multe tipuri: .

A	Ideale (teoretice)	O prezentare sau o construcție logico-matematică
	Materiale	Mochetă
B	Similar	Este de aceeași natură cu sistemele originale
	Analogic	Este de altă natură față de sistemele originale caracterizat prin ecuații matematice, dar în aceeași formă cu sistemul original

Modelele materiale permit în general o vizualizare a realității prin intermediul unor mijloace convenționale universal acceptate. În acest sens harta poate fi apreciată ca unul dintre cele mai utilizate modele în geografie.

Conform definiției lui Haggett, modelul este o reprezentare schematică a realității, elaborată în scopul unei demonstrații. Conform acestei definiții, modelul este o simplificare a realității și o abstractizare a sa, o construcție care permite înțe odata cote elen ul infirmarea unor fenomene, procese etc.

Modelarea reprezintă o metodă de cercetare prin care se mijlocesc numeroase operații, cum ar fi: planificarea, previziunea, managementul științific, fiind un mijloc de perfecționare a modelului inițial.

Principalele momente ale procesului de modelare sunt:

- simularea, care reprezintă procedeul de aplicare a modelului la o situație reală, în scopul validării acestuia;
- calibrarea, care reprezintă o apropiere de realitate prin modificarea valorii parametrilor;
- «reziduurile» care reprezintă anumite ecarturi, distanțări față de realitate, care nu au putut fi explicate prin intermediul modelului.

A. Teorii și modele specifice geografiei

- Teoria Locului Central (TLC) se bazează pe comportamentul consumatorului, respectiv pe faptul că acesta va tinde să frecventeze locul cel mai apropiat de locul său de plecare (de obicei domiciliu sau locul de muncă), fiind dezvoltată inițial de geograful Christaller, în 1933, și perfecționată de economistul Losh, în anul 1940.

Comportamentul consumatorului modern este însă diferit de al celui din Germania interbelică, când s-a fundamentat această teorie. Schimbările sunt legate de selectivitatea mai ridicată, mobilitatea sporită, acordarea unei mai mari ponderi prețului produsului decât transportului acestuia. Modificarea esențială a epocii actuale este gruparea punctelor de vânzare, ca urmare a acestor modificări comportamentale.

Această teorie se poate aplica în forma sa mai veche, cât și cu modificările impuse de societatea modernă, pentru a realiza gradul de dependență a orașelor situate în partea de mijloc a ierarhiei urbane, dar și pentru a vedea ce loc ocupă aceste unități în raport de unitățile rurale din apropiere.

Modelele de localizare (MLA) sunt construcții de dată recentă care fac operațională teoria locului central (Gosh, Ruhton, 1987). MLA sunt fundamentate conceptual de teoria lui Weber, care construiește un model de localizare pornind de la principiul existenței piețelor (m) într-un număr finit de puncte ale teritoriului.

Formula generală propusă de Weber este:

$$\min T = \sum(m) \sum(g/t_g) \times q_{gm} \times d_{ms}$$

unde:

T — costul total al transporturilor input/urilor și output/urilor;

g — input-urile și output-urile;

t — prețul unitar;

q — cantitatea transportată;

d — distanța parcursă;

s — localizare optimă a activității.

MLA determină localizarea optimă a piețelor, respectiv, atât a centrelor de desfacere, cât și a ariilor afectate acestora și se poate aplica pentru a vedea în ce măsură orașele mici au facilitățile optime pentru aria rurală din jur, dacă le privim ca piețe (conform teoriei) și doar ca așezări urbane de o anumită talie.

Modelul gravitațional corelează interacțiunea dintre atractivitatea centrelor și lungimea drumurilor dintre ele. Este un model de tip analogic susținut de observația că între fluxul schimburilor dintre două localități, mărimea acestora și distanța dintre ele există relații cuantificabile, de directă sau de inversă proporționalitate.

Acest model servește la determinarea ariilor de influență și se face cu ajutorul formulei Reily-Converse, care indică relația dintre distanța între două orașe și masa critică a acestora (populația).

Datorită calculelor facile și accesibilității obținerii datelor necesare, precum și a ușurinței reprezentării grafice această formulă este frecvent utilizată pentru determinarea zonelor de influență teoretică a orașelor (I. Ianoș, 1987), indiferent de talia acestora.

Organizarea ierarhică, cunoscută și sub denumirea de „legea rang-talie”, susține că distribuția așezărilor dintr-o regiune poate fi cunoscută cu ajutorul unor reguli și funcții matematice. Cea mai frecventă utilizare este de a ordona ierarhic centrele unei arii, în funcție de populație, și de a vedea locul pe care ele îl ocupă în această ierarhic.

Teorii provenite din alte științe

Teoria bazei economice explică creșterea sau declinul unui oraș din cadrul unei regiuni, prin mărimea și natura activităților de bază. Conform acestor teorii, economiile locale se subdivid în două sectoare:

a) activități de bază sau baza de export, care includ industrii pentru care cererea este exterioară ariei de localizare.

b) activități secundare sau industrii locale, care satisfac cererea populației rezidente în aria de localizare.

Modificările (creșteri/descrășteri) determinate de schimbările consumului extern asupra regiunii sunt evaluate cu ajutorul raportului activității de bază/activități secundare:

ANALIZA SWOT

În cazul dezvoltării viitoare un loc important îl deține realizarea de scenarii, având în vedere multiplele posibilități și punctele de bifurcație care apar în dinamica sistemelor. Dar pe lângă tehnica foarte sofisticată pe care o necesită elaborarea unor scenarii, efortul material și de timp,

trebuie luată în calcul și importanța limitată pe care o pot avea acestea, datorită schimbărilor ce intervin în condițiile inițiale plasate la baza modelelor de simulare.

Analiza SWOT poate fi utilizată unei palete largi de probleme, însă spectrul cel mai larg îl formează elaborarea strategiilor alternative pentru evoluții viitoare ale sistemului teritorial sau ale întreprinderii. Scopul este de a fructifica valențele oferite de elementele favorabile și de a le elimina sau de a atenua influența celor restrictive, considerate ca puncte slabe.

Factorii motori ai dezvoltării, care se consideră a fi esențiali în evoluția orașului, vor fi identificați, ierarhizați în raport de impactul potențial pe care îl au și apoi selectați ca fiind de cea mai mare importanță pentru realizarea unei eficiențe sporite. Alternativele de dezvoltare viitoare țin cont de rolul acestor factori în ansamblul tuturor factorilor-cheie depistați prin analiza SWOT.

Ideal ar fi ca simulările să aibă la bază un număr redus de factori, dar realitatea ne conduce totdeauna la un număr mai ridicat, ceea ce îngreunează inclusiv individualizarea punctelor de bifurcație și a traiectoriilor posibile.

Metodele de analiză ale orașelor

Metoda este un mod de cercetare, sistem de reguli sau principii de cunoaștere și de transformare a realității obiective. Metoda în știință ia naștere prin conversia domeniului teoretic, enunțiativ în indicații asupra modului cum trebuie abordat un obiect pentru a deține despre el cunoștințe autentice.

Există o serie de metode prin care se pot aborda orașele atât individual cât și în ansamblu, grupate în mai multe categorii, analitice sau grafice.

Metode analitice

Metodele de tip analitic pentru analiza orașelor reprezintă un ansamblu de tehnici de cercetare cantitativ/calitativ a unor entități teritoriale, fenomene sau procese, care constau în identificarea și descrierea obiectivă și sistematică a acestora în vederea adoptării unor concluzii științifice privind relațiile funcționale, evoluția și tendințele posibile. În general, aceste metode se bazează pe identificarea și selectarea unui număr de indicatori relevanți pentru fiecare problemă și analizarea acestora în raport cu anumite valori de referință sau compararea valorilor pentru diferitele elemente ale sistemului. Aceste valori de referință pot fi medii la nivel național sau regional (pe regiuni de dezvoltare, județe etc.) sau pot fi valori medii rezultate din analiza întregului (subsistemul orașelor MICI).

Indicatorii utilizați în cadrul cercetărilor analitice provin din mai multe domenii (ale geografiei sau ale altor științe sociale sau economice). Cei mai frecvent utilizați sunt cei referitori la aspectele demografice (ratele de natalitate, mortalitate, fertilitate, bilanțul natural sau migratoriu, indicele de îmbătrânire a populației, rata de activitate, structuri ale populației etc.), dar și legați de geografia urbană (raza medie de influență a unui centru urban, gradul de accesibilitate) sau de alte aspecte (indicele de ruralitate, scorul Hull, indicele de concentrare, analiza factorială, analiza discriminantă). Aceștia au fie valori reale, fie valori standardizate în funcție de modul în care se combină și de cerințele formulelor aplicate.

Metode grafice

Analiza orașelor presupune și o reprezentare grafică adecvată a acestora. Principalele metode de reprezentare pot fi împărțite în două categorii:

a) prima, care urmărește o transpunere mai mult sau mai puțin realistă a așezărilor în contextul caracteristicilor geografice ale unui teritoriu (hărțile);

b) cea de-a doua, care urmărește identificarea anumitor raporturi matematice sau ierarhice între elementele subsistemului (diagrame, cartograme etc.).

În amenajarea spațiului urban, în practica curentă de „modelare” a viitoarelor spații urbane, se face frecvent apel la cartograma de structură — care descrie mai generalizat procese și fenomene urbane. Pentru a reprezenta interdependențele între principalele funcții ale unui centru urban, de exemplu, se recurge la o cartogramă care surprinde relațiile obligate de proximitate spațială (Lăzărescu C., 1977).

De altfel, cartogramele structurale deschid și permit analiza de fond a sistemului urban; semnalează dependențele cauzale și relațiile de diferite tipuri, facilitează modelarea fluxurilor de transport și de circulație; constituie un instrument folositor în vizualizarea unor procese mai abstracte.

Sistemele informatice geografice

SIG reprezintă un ansamblu de date reperate spațial și de origini diferite, stocate pe un suport informatic și structurate în vederea obținerii de sinteze utile în procesul de cunoaștere științifică și de decizie politică. Utilizarea pe scară largă a SIG este de dată recentă, deceniul nouă fiind practic momentul care marchează răspândirea procedeelelor de cartografiere asistată de calculator (prin programele specializate, ca, de exemplu, ArcView sau ArcInfo care permit, având în spate baze de date și hărți vectorizate, realizarea cartografiei într-un timp extrem de scurt, precum și cu o precizie mult mai mare decât cartografia clasică).

CONCLUZII

În procesul de analiză a fiecăruia dintre factorii considerați importanți în dezvoltarea viitoare a unui oraș se recurge la stabilirea unei ierarhii în ce privește importanța lor pozitivă și negativă pentru viitoarea evoluție. În același timp analiza acestor factori se face în raport cu obiectivul major ce urmează a fi realizat, dar și cu obiective intermediare situate pe traseul de evoluție. Se vor fixa astfel reperele pe orizonturi de timp, dar și posibilități de stimulare sau blocare a unor factori pentru aceleași perioade.

Evident că în toată analiza SWOT intervin nenumărate elemente calitative și mai puțin cantitative, de aceea factorul subiectiv are mari șanse de perturbare a unei analize realiste. Din acest motiv, grupul de experți care analizează starea și posibilitățile de dezvoltare ale unui sistem teritorial trebuie să fie cât mai obiectiv, să facă abstracție de preferințele individuale și să abordeze integral întreaga problemă, pe baza unei cunoașteri profunde a realității.

Pentru geografi, mai puțin familiarizați cu această metodă de analiză, o astfel de abordare este extrem de utilă, punându-le în valoare informațiile foarte amănunțite pe care le posedă în legătură cu structura și dinamica urbană.

Obiectivele generale rămân valorificarea la maximum a atuurilor, atenuarea sau chiar eliminarea punctelor slabe, depistarea și intuirea chiar a oportunităților oferite de mediu extern, diminuarea riscurilor.

Prudența trebuie să fie caracteristica de bază a analizei, pentru că este posibil ca elemente care par actualmente aturi, în timp să devină puncte slabe și invers. În același timp nu orice oportunitate trebuie să însemne schimbarea strategiei, ci doar după o evaluare foarte clară a duratei acesteia și a posibilelor efecte, întrucât unele șanse ar putea să fie false și să inducă ulterior erori catastrofale în dezvoltare.

Paralel, toate riscurile trebuie luate în considerare, dar totodată trebuie asumată și răspunderea unor decizii, în raport cu efectele benefice și cu posibilitatea de a face față apariției unor riscuri de anumite tipuri.